

Rowan Williams'ın Şeriat Söylemi Bağlamında Anglikan Kilisesi'nin Teoloji Krizi

Hakan OLGUN*

Atıf/©: Olgun, Hakan (2010). Rowan Williams'ın Şeriat Söylemi Bağlamında Anglikan Kilisesi'nin Teoloji Krizi, Mîlel ve Nihal, 7 (1), 7-31.

Özet: Bu makalede, Anglikan Kilisesi'nin günümüzde yüzyüze olduğu teoloji krizi, Canterbury Başpiskoposu Rowan Williams'ın şeriat söylemi bağlamında ele alınmaktadır. Sözü edilen krizin kaynağı, Anglikanizm'in erken dönemlerinde tesis edilen via media metoduna dayanmaktadır. Katolisizm ile Protestanlık arasında "orta yol" anlamına gelen bu teolojik metoda dayalı Anglikan gelenek günümüzde pek çok iç ve dış sorunla mücadele etmektedir. Anglikan Kilisesi, bir süre önce Williams'ın İslam hukuku hakkındaki ilginç söylemiyle gündeme gelmiştir. Williams'ın dile getirdiği bu söylem İngiltere'deki Müslüman topluluklar göz önüne alınarak şeriatın bazı kurallarının İngiliz yargı sistemi içinde yer almasının kaçınılmaz olduğudur. Genellikle çokkültürlülük bağlamında değerlendirilse de bu önerinin toplumsal etkisindeki zafiyeti karşısında Anglikan Kilisesi'nin konumunu yenileme gayretini içeren bir niyeti yansıttığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Anglikan Kilisesi, Anglikan toplumu, Rowan Williams, Canterbury Başpiskoposluğu, Oxford Hareketi, via media, şeriat.

Giriş

Anglikan topluluğunun manevi liderliğini hâlen Canterbury Başpiskoposu olarak yürüten Rowan Williams, 2008 yılı Şubat ayı başında "İslam hukukunun bazı hükümlerinin İngiliz yargı sistemi içinde yer almasının kaçınılmaz olduğu" söylemini dile getirmiştir.

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı, [holgun@istanbul.edu.tr].

Başlangıçta bu söylem çok kültürlülük bağlamında değerlendirilerek siyaset ve sosyoloji çevrelerince yoğun olarak tartışılmıştır. Ancak Williams'ın söyleminde diğer din ve inanç mensuplarını ilgilendiren çok kültürlülük paradigmasından farklı olarak kilisenin, siyaset ve toplum üzerinde gittikçe azalan etkisinin yeniden bir tesis girişimi bağlamında kendisi için bir konum tespiti arayışında olduğu söylenebilir. Bu makalede Williams'ın şeriat söylemi, Anglikan Kilisesi'nin teolojik metod sorunu ve modern çağda yüzleştiği manevi otorite kaybı çerçevesinde ele alınacaktır.

Anglikan Kilisesi'nin Krizi

Günümüzde Anglikan Kilisesi genellikle "kriz" kavramı ile ele alınmaktadır. Bu krizin kaynağını ise kilisenin neredeyse kuruluş tarihinden günümüze kadar uzanan teolojik metod anlayışı oluşturmaktadır. Ancak Anglikanizm'in teolojik krizinin tarihsel kaynağını ifade etmeden önce günümüzdeki sorunlar çerçevesinde bu krizin etkilerini gözlemlemek gerekir. Anglikan Kilisesi ve bu kilise çevresinde yer alan Anglikan toplumu Canterbury Başpiskoposluğu merkezinde yaklaşık 77 milyonluk küresel bir topluluğu ifade etmektedir. Hâlen 38 ülkede özerk Anglikan Kilisesi bulunurken 164 ülkede Anglikan Kilisesi çeşitli kilise yapıları ile temsil edilmektedir (Davine, 2008: 175). Son dönemlerde daha çok kilise hiyerarşisinde eşcinsel rahip ve kadın rahibe atamalarıyla gündeme gelen Anglikan Kilisesi merkezli tartışmalar, esasen temel sorunun görünen yüzüne işaret etmektedir. Milli bir kilise anlayışı üzerine bina edilmiş olmasına rağmen coğrafi olarak küresel bir yayılıma sahip olan Anglikan toplumunun içinde bulunduğu sorunların temel olarak teoloji ve bu teolojiyi oluşturacak metod yoksunluğundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Temel sorun, Anglikan Kilisesi'nin kendine has bir teolojisi, doktrini ve etik anlayışının olmadığı düşüncesi çerçevesinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla Anglikan Kilisesi'nin uzunca bir süredir kutsal metin, inanç kredosu, sakramentler ve kilise idaresi anlamında episkopasi sorunlarıyla uğraştığı oldukça yaygın bir kanaattir (Morris, 2005: 2).

Anglikan toplumunun içinde bulunduğu krizden çıkış yolları arayan ve Anglikanizm'in geleceğini tartışan son dönemdeki pek çok toplantının ortak konusu teolojik metod yoksunluğunun neden olduğu dinsel otorite kaybıdır. Buna göre Anglikan toplumu, Roma Katolik Kilisesi ile kıyaslandığında papa gibi bir otoriteye ve herhangi bir teolojik sisteme sahip değildir. Anglikan Kilisesi dinsel açıdan en üstün otoritenin kutsal metin olduğunu deklare etmiştir. Ancak bu otoritenin Anglikan toplumu içinde nasıl işleyeceği açıkça belli değildir (Rodman, 2006: 102). Kutsal metni yorumlama, bu yoruma dayalı bir iman akidesini ve etik kurallarını tespit etme ve güncel sorunlar karşısında yeni hüküm ve söylem tesis etme sorumluluğuna ilişkin ciddi bir bağlayıcı merciden yoksunluk söz konusudur. Anglikan gelenekte Canterbury Başpiskoposu, örneğin papa gibi en üstün otorite olmayıp başpiskoposlar bağlamında eşitler arasında birinci mesabesinde dir. Kilisenin en üstün lideri ise, ileride ifade edileceği üzere İngiltere kralı ya da kraliçesidir. Bu nedenle Hıristiyan teolojisi ile etiğinin temel kaynağını ifade eden kutsal metnin yorumu ve doktrinlere dönüştürülmesi sorumluluğunu mutlak olarak kimin yerine getireceği sorusu varlığını korumaktadır.

Anglikan Kilisesi'nde "kriz" olarak yorumlanan tartışmaları iki farklı boyutta ele almak mümkündür. Birincisi, Canterbury Başpiskoposluğu'nun geniş bir Anglikan toplumunu ortak bir doktrin ve etik temel üzerinde bir arada tutmasındaki güçlüktür. Bu hususun yoğun olarak kamuoyuna yansıyan örneği, eşcinsel rahiplere göz yumulması ve kadınların diyakoz statüsüne getirilmesidir. 1994'ten itibaren Anglikan Kilisesi kadınları diyakozluk görevine atamaktadır. Kadın diyakoz atamalarına ilişkin tartışmalar devam ederken kilise, eşcinsellik hakkındaki tartışmalı kararını açıklayarak eşcinsel ilişkilerin kilise mensubu olmayanlarca kabul edilebilir olduğunu ifade etmiştir. Ardından da 2003 yılında New Hampshire piskoposluğuna bir eşcinseli atayarak diğer ülkelerdeki Anglikan toplumlar içinde bu konudaki görüş ayrılığının güçlenmesine neden olmuştur (van der Woude, 2005: 221). Bu husus, küresel anlamda Anglikan toplumunun içinde önemli ayrılıkların

ortaya çıkmasına yol açmıştır. İşte Anglikan Kilisesi'ndeki otorite sorunu da burada kendini belli etmektedir. Amerika, Kanada ve Avustralya gibi liberal ve ilerlemeci Anglikan anlayışa karşı Latin Amerika, Afrika ve Asya ülkelerindeki Anglikan kiliselerinde güçlü bir muhafazakâr anlayış hâkimdir. Dolayısıyla merkezi başpiskoposluğun eşcinsel rahib ve kadın rahibe atamaları gibi güncel tartışmalı konularda hangi kanaati savunursa savunsun bütün Anglikan topluluğunu ikna edemeyeceği ortadadır. Bu otorite sorunu, Canterbury Başpiskoposluğu'nun küresel Anglikan toplumu üzerindeki bağlayıcı etkisini de zafiyete uğratmaktadır. Bu nedenle, kadın rahibe atamaları ve eşcinsel ruhban tartışmalarına bağlı olarak Anglikan Kilisesi'nin pek çok üyesi hatta din adamları dahi gruplar halinde Katolik Kilisesi'ne katılmaya başlamıştır.

Bütün Hıristiyan kiliseleri gibi Anglikan Kilisesi'nin yüzleştiği temel sorunlardan ikincisi ise Hıristiyan İngiliz toplumunun dinsel bağlılık düzeyinin düşmesi ve hızla sekülerleşmesidir. Kilisenin yüz yüze olduğu bu sekülerleşme süreci bir boyutuyla ülkedeki ticaret sektörlerinin kiliseye rağmen toplum üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Kilise, Paskalya ve Noel gibi büyük Hıristiyan törenlerinin ticaret sektörünü menfaatlendiren tatillere dönüştürülmesinden ve kilise açısından dinsel yenilenme fırsatları olarak kutsal sayılan bu günlerin ekonomik kazanım vesileleri olarak görülmesinden şikâyet etmektedir. Kiliselerde en önemli ayın günü olan Pazar günü alış veriş yerlerinin açık tutulması tartışması da bu ticari kazanım taleplerinin kilise karşısında direnişi olarak değerlendirilebiliriz. Anglikan Kilisesi'nin sosyal etkinliğini sınırlayan diğer bir unsur ise İngiltere'nin kültürel ve dinsel çeşitliliğidir. Hıristiyan toplumun yanı sıra diğer dinlere mensup vatandaşların da yoğun olarak yaşadıkları kentlerde, yerel idarecilerin kararıyla Hıristiyan sembollerin azaltıldığı iddiaları söz konusudur. Örneğin Hıristiyan olmayan toplulukların yoğun nüfusa sahip oldukları bazı kentlerin sokaklarında Noel süslemeleri sınırlandırılmıştır (Miley, 2002: 269).

Ülkede ticaret ve politika çevrelerinin söz konusu tutumları-

nın esasen Anglikan Kilisesi'nin toplum üzerindeki manevi etkisini azaltıcı bir sonuca yol açtığı fark edilmektedir. Nitekim bu hususun en açık işareti "resmi" sıfatı olan bir kilisenin varlığına rağmen İngiltere'de hükümetlerin XX. yüzyılın ilk döneminden itibaren dine karşı "tarafsız" olmaya başlamasıdır. Bu tarafsızlık Anglikan Kilisesi'nin resmi statüsüne ilişkin olarak günümüzde üç önemli itiraz çerçevesinde gelişmektedir: (i) Ekümenik çağda ve çoğul toplumsal yapı içinde belirli bir kiliseye ve belirli bir dine devlet yaşamı içinde özel bir yer tanınması hatalıdır; (ii) Katoliklerinin tahtın mirasından uzak tutulmaları adaletsizlik ve ayrımcılıktır; (iii) Monarşinin kilisenin piskoposlarını ataması doğru değildir (Davie, 2008: 67-70). Bu gerekçeler çerçevesinde toplumun her kesiminden oy talep eden merkez sol partiler, Liberal ve ardından da İşçi partisi bir süredir İngiltere Kilisesi'nin politik ayrıcalıklarına karşı söylem geliştirmeye başlamıştır. Lordlar Kamarası'nda 26 sandalyeyi elinde tutan Anglikan Kilisesi, kendisine yönelik bu eleştirel söylemlere rağmen parlamento oylamalarındaki yerini korumaya devam etmekle birlikte kilisenin politik etkisi gittikçe azalmaktadır (Soper, Fetzer, 2002: 174). Kilisenin politik konununun tartışılması elbette sosyal düzeyde de kiliseyi olumsuz etkileyen sonuçlar doğurmaktadır. Nitekim Anglikan Kilisesi'nin son dönemlerde yaptığı bir araştırma sonuçlarına göre halkın kiliseye olan bağlılığının gittikçe zayıfladığı ve bu bağın reformasyon çağından sonraki en zayıf noktasına ulaştığı tespit edilmiştir (Bkn. Jeremiah, 2008: 87).

Anglikan Kilisesi'nin kutsal metni yorumlama, etik kurallar oluşturma ve manevi alanı tehdit eden modern paradigmalara yönelik söylem geliştirme yetkisini tekelinde tutan bir otoriteden mahrum olması, bu kilisenin teolojik anlayışındaki soruna işaret etmektedir. Küresel anlamda Anglikan toplumunu ortak bir doktrin ve etik ilkeler çerçevesinde bir arada tutamama ve yerel düzeyde ticari ve politik girişimler karşısında toplumsal gücünü kaybederek zafiyete düşme sorununun kökeni ise kilisenin kuruluş dönemine kadar eskiye uzanmaktadır.

Via Media Sorunu

Anglikan Kilisesi XVI. yüzyıl Hıristiyan reformasyon çağının ortaya çıkardığı kiliselerden birisidir. Ancak bu kiliseyi diğer reformist geleneklerden ayıran en önemli özelliği, dinsel bir gerekçeden ziyade İngiltere'nin Roma Katolik Kilisesi'nin etkinliğini siyasi olarak reddeden bir karşı koymanın ürünü olmasıdır. Zaman içerisinde Anglikan Kilisesi'nin oluşumunda pek çok teolojik gerekçe ileri sürülmüş olsa da kiliseyi ortaya çıkaran süreç, kral VIII. Henry'nin (1491-1547) Katolisizm'in evlilik yasalarını çiğnediği için Roma Katolik Kilisesi tarafından suçlanmasıyla başlamıştır. Papanın evlilik kararını onaylamaması üzerine kendi kilisesini kurma kararı alan VIII. Henry, kıta Avrupası'nda gittikçe egemen olan Hıristiyan reformasyon akımının açtığı yolu kolayca takip etmiştir. Böylece İngiltere, kanalın ötesinde vuku bulan Katolisizm karşıtlığını izleyerek aynı yüzyıl içerisinde Anglikan Kilisesi'ni kurmuştur.

Anglikan Kilisesi'nin tarih sahnesinde görünmesinin hemen öncesinde kıta Avrupası'nda güçlü dinsel reformasyonlar gerçekleşmekteydi. Genel olarak Martin Luther (1483-1546) ve John Calvin (1509-1564) öncülüğünde gelişen bu reformasyon akımı Roma Katolik Kilisesi'ne karşı güçlü bir teolojik muhalefet söylemi içermekteydi. Dolayısıyla Avrupa'daki reform hareketleri köklü teolojik gerekçelere dayanmaktaydı. Ancak Avrupa Hıristiyan reform akımını metodik olarak benimseyen Anglikan Kilisesi teoloji, doktrin, kilise yapılanması ve litürji gibi bir Hıristiyan kilisesi için gerekli olan temelleri edinmekte başarılı olamamıştır. Esasen bu kiliseyi ortaya çıkaran sebepler göz önüne alındığında bu tür bir teolojik donanıma gerek duyulmadığı anlaşılmaktadır. Sadece ilk dönemlere ait konsillerin bağlayıcılığını ve kutsal kitabın dinsel otoriterliğini benimseyen Anglikanizm, bu yönüyle Protestan geleneğe yakın olurken ibadet ve kilise uygulamaları yönüyle mevcut Katolik geleneği sürdürmüştür. Bu özelliğiyle Anglikan Kilisesi, kategorik olarak Protestanlık içinde tanımlanırken esasen Protestanlık ile Katolisizm arasında bir konumda yer almaktadır. Bu

durum Anglikan Kilisesi içindeki farklı gruplaşmalarda kendisini kolaylıkla belli etmektedir. Kilise geleneği ve litürji konusunda Katolik Kilise uygulamalarını sürdüren Anglikanlar Roma Katolik Kilisesi'ne yakın bir yol izleyerek günümüzde "Anglo-Katolik" adını taşımaktadır. Buna karşın kutsal metnin otoriterliğine vurgu yapan Anglikan anlayış ise "Anglikan Evangelik kilise" çevrelerini oluşturmuştur.

Anglikan Kilisesi'nin Katolisizm ve Protestanlık arasında izlediği bu kilise geleneği *via media* olarak bilinen çok ilginç bir teoloji metoduna dayanmaktadır. Latince bir kavram olan *via media* "orta yol" anlamına gelmekte ve Anglikan Kilisesi'nin Roma Katolisizm'i ile Protestanlık söylemlerinin ortasında bir yol bularak teolojik ve litürjik bir çizgi benimsediğini ifade etmektedir. İngiliz kraliçesi I. Elizabeth (1533-1603) tarafından Anglikan Kilisesi için tespit edilen bu teolojik metodun gerekçesini anlamak çok zor değildir. Neredeyse bütünüyle Roma papalığına karşı İngiltere'nin manevi ve dolayısıyla sosyo-politik ve ekonomik bağımsızlığını sağlama niyetiyle ortaya çıkan Anglikan Kilisesi'nin oluşumu, ülke içinde doğal olarak pek çok dinsel çatışmanın da gerekçesini oluşturmuştur. Kıta Avrupası'nda olduğu gibi kendisine güçlü bir sivil zemin edinme ihtiyacında olmayan Anglikan Kilise girişimi, İngiliz kraliyet mensuplarının birbirlerine karşı yürüttükleri çatışmanın dini gerekçesini oluşturmuştur. Anglikanizm tarihinin ilk dönemlerinde gerçekleşen kraliyet içi bu çatışmaların iki sembol ismi VI. Edward (1537-1553) ve I. Mary'dir (1516-1558). Anglikan Kilisesi'nin kurucusu sayılan VIII. Henry'nin oğlu VI. Edward Protestanlık yanlısı olurken, VI. Edward'dan sonra iktidarı eline alan I. Mary Katolik geleneğin taraftarı olmuştur. VIII. Henry'nin yeni bir kilise kurmayı göze alarak boşadığı karısının kızı olan I. Mary, annesinin uğradığı haksızlığa karşılık İngiltere'deki Protestanlık yanlılarına aşırı bir şiddet uygulamış ve Anglikan Kilise tarihinde "kanlı Mary" olarak meşhur olmuştur. İktidarı böylesi bir din savaşı ortamında devralan I. Elizabeth, monarşi içinde süregelen bu dinsel çatışma sorununu, Katolisizm ve Protestanlık'tan oluşan iki Hıristiyan eğilim arasında orta bir yol seçimi ile çözmeye çalışmış-

tır. I. Elizabeth'in bu metodu, günümüzde hâlen Anglikan kilise geleneği içinde geçerli olan 39 maddede tespit edilerek "Elizabeth düzenlemesi" adıyla Anglikan Kilise tarihinde önemli bir yer edinmiştir (Cross, 1993).

I. Elizabeth'in via media düzenlemesi esasen bir teoloji kaynağı oluşturmaktan çok bir metodu ifade etmektedir. Ancak o dönemde bu geçici çözüm yolu Anglikan Kilisesi'ndeki temel teolojik sistem eksikliğinin bir süre için göz ardı edilmesine yetmiştir. Kaldı ki via media metodunun tespit edildiği dönemlerde bütün Avrupa, yeni dünya Amerika'ya kadar uzanan bir Hıristiyan mezhepleşme sürecindedir ve mezhep kavgaları Avrupa'nun dini haritasını değiştirmektedir. Via media teolojik metodu üzerinde kurumsallaşan Anglikan Kilisesi çok geçmeden Britanya Krallığı'nın manevi ethosu haline dönüşmüştür. Deniz aşırı ülkelerde hızla kolonileşen Britanya, siyasi yayılımına eşlik eden Anglikan misyonerliği ile coğrafi olarak çok yaygın bir alanda etkin olmuştur. Anglikan Kilisesi Büyük Britanya'nın adeta resmi sıfatlı manevi kurumu olarak krallığın fırsat sunduğu kolonileşme ve misyonerlik imkanlarıyla hem adada hem de deniz aşırı ülkelerde yayılmış ve kurumsallaşmıştır (Griswold, 2008: 24). Kilise, kral ya da kraliçenin tacını kutsarken aynı zamanda ona Anglikan Kilisesi'nin manevi varlığının ve dini işlevinin sürdürülmesini sağlayacağı yeminini ettirmektedir. Böylece kilisenin en üstün liderliği vasfını kral ya da kraliçenin üstlendiği Anglikan Kilisesi ile kraliyet birbirlerine bağlı iki unsur haline gelmiştir. Kraliyetin politik idaresindeki milletler ise Tanrı'nın gözetimi altındaki Hıristiyan monarşisi tarafından idare edilen milli bir Hıristiyan toplumu olarak ifade edilmiştir (Whale, 1988: 49). Kilise ile siyaset arasındaki içiçe geçmiş bu yapılanma, İngiliz halkının zihninde kilise ve devletin dinsel politik gerçekliğin iki farklı ifadesi olarak görülmüştür. Böylece Anglikan Kilisesi hem İngiliz toplumu hem de geniş bir Anglikan toplum üzerinde manevi liderliğini korumuştur.

Monarşinin himayesindeki Anglikan Kilisesi, via media metodundan kaynaklanan temel teolojik sorunlarıyla yüzleşmesine

gerek kalmadan yüzyıllarca varlığını sürdürmüştür. Ancak zaman zaman *via media* anlayışının içerdiği teolojik problemlere karşı geliştirilen bazı girişimlerden bahsedilebilir. Örneğin XIX. yüzyılda, Hıristiyanlığın kaybedilmiş unsurlarının Anglikan Kilise içinde yeniden güçlendirilmesi gerektiğine vurgu yapan Oxford Hareketi (1833-1845) bunlardan en önemlisidir (Bkn. Nockles, 1994). Sözü edilen “Hıristiyanlığın kaybedilen inanç gelenekleri” elbette Roma Katolik Kilisesi'nin doktrin ve ritüelleridir. Oxford Üniversitesi'nin rahip akademisyenleri tarafından savunulan bu hareket doktrinal, manevi ve litürjik söylemleriyle Anglikan toplumu üzerinde bir etki oluştursa da Katolik kilise geleneği yanlısı bu düşünceler günümüzde varlığını Anglo-Katolik kilisesi bünyesinde sürdürmektedir.

XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde Anglikan Kilisesi, tarihi boyunca göz ardı ettiği *via media* sorunuyla yüzleşmeye başlamıştır. Artık bir sorun kaynağı olarak ifade edilen *via media*, kilise oluşumunun erken döneminde dinsel çatışmaları durduran bir etki sağlamıştır. Ancak bu yaklaşım tarzının seküler bir otoritenin politik bir ara çözümü olduğu açıktır. Bu ara çözüm nedeniyle Anglikan Kilisesi'nin kurucu teologlarının Anglikan teoloji oluşturma sorumluluğu, ülkedeki politik gelişmelerin kilise üzerindeki ağır etkisi nedeniyle yerine getirilememiştir. Kilisenin kuruluş sürecinde görevlendirilen piskoposların İngiliz kralının Katolisizm karşısındaki politikalarını “dinen” meşrulaştırıcı bir tutum sergiledikleri bilinmektedir. Dolayısıyla Anglikan Kilisesi, henüz kuruluş döneminden itibaren kendine has güçlü bir teolojik söylem yoksunluğundan kaynaklanan bu sorun ile günümüzde daha fazla yüz yüze gelmiştir. Zira artık reformasyon ile başlayan Hıristiyan mezhepleşme hareketleri sürecini tamamlamış ve her mezhep oluşumu kendine has teolojik zeminini tespit etmiştir. Kolonizasyon dönemi de sona ererek yeni ulus devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. Anglikan topluluk arasındaki eski sömürge bağlantıları, ortak tarihsel geçmiş ve ortak linguistik bağa rağmen yerel kiliselerin eskiden olduğu gibi bir arada tutulması artık çok mümkün olmamaktadır. Anglikan toplumu ortak tarihsel formüller ve temel

litürjik bağılıklar temelinde bir arada tutulmaya çalışılsa da yerel Anglikan kiliselerinin kendi bölgesel konumları içinde İngiltere Kilisesi ile olan bağları gittikçe zayıflamaktadır (Chapman, 2006: 5).

II. Vatikan Konsili'nin sonuçları Anglikan Kilisesi'nin etkileyen diğer unsuru ifade etmektedir. Bu konsille birlikte Roma Katolik Kilisesi'nin gerçekleştirdiği kendini yenileme süreciyle Hıristiyanlık tarihindeki bazı reformist eleştirilerin temelini oluşturan pek çok öneriye daha da yaklaşılmıştır. Diğer yandan büyük Protestan mezheplerinden olan Metodist, Presbiteryen ve Kongregasyonalist kiliselerinin geleneksel liturjiye yaptıkları vurguyla Roma Katolik Kilisesi'ne yakınlaşmaları söz konusudur. Bu yakınlaşma günümüzde Katolik Kilisesi çevresinde ekümenizm idealine yönelik umutları artırmıştır. Elbette farklı Hıristiyan kiliseler arasındaki temel geleneksel farklılıkların devam etmesi beklenmektedir. Fakat yeni gelişmeler kiliseler arasındaki kalın sınırların direncini azaltmaya başlamıştır. Bu durum Anglikan geleneğini de artık yakından ilgilendirmektedir. Örneğin geleneksel Anglo-Katolikler ile Roma Katolikleri kendi mezhep çemberi içerisindeki liberallere nispeten birbirlerine daha çok yakınlaşmaktadır (Miley, 2002: 17). Katolik Kilisesi'ni Anglikanizm karşısında güçlendiren diğer bir husus ise II. Dünya Savaşı sonrasında politikacıların tasarladığı Avrupa'nın bütünlüğü idealinin ortak Hıristiyan değerler üzerine bina edilmek istenmesi ve bu süreçte Katolik Kilisesi'nin diğer kiliselerden daha etkin bir konuma sahip olmasıdır (Medhurst, Moyser, 1988: 348).

Yüzyıllar boyunca kendine has bir doktrin çerçevesinde dinsel bir gelenek oluşturmaktan ziyade kraliyet imkanlarıyla güçlenen Anglikan Kilisesi'nin toplum üzerindeki manevi etkisini ve meşruiyetini "resmi" sıfatıyla koruyup sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak ulus devlet, sekülerleşme ve küreselleşme gibi geleneksel ticaret ve politika kurallarını kökünden değiştiren ideolojiler Anglikan Kilisesi ile kraliyet arasındaki tarihsel ilişkinin sorgulanmasına yol açmış ve kiliseyi yeni paradigmalara karşı kendine has ma-

nevi söylemini dile getirmek durumunda bırakmıştır. Bununla birlikte Anglikan Kilisesi'nin geleceği ve bu kilisenin teoloji sorunu, yukarıda ifade edilen sebeplerle her geçen gün daha fazla tartışılır hale gelmiştir. Bu tartışmaların temelini, açıkçası “Anglikan Kilisesi'nin bir teolojisi var mıdır” sorusu oluşturmaktadır. Anglikan Kilisesi'nin geleceğine dair yapılan nerdeyse bütün sorgulamaların ortak noktası budur. Bu konuyu ele alan pek çok yayın, önce Anglikan Kilisesi'nin bir teolojiye ya da Anglikan Kilisesi'nin kendine has bir kimlik ve ruha sahip olup olmadığına yönelik ciddi şüphe ve eleştirileri dile getirmektedir. Bu eleştirilerin merkezinde Anglikan Kilisesi'nin inanç, ibadet ve ruhunun tarihte yaşanan beklenmedik olayların bir ürünü olarak mı ortaya çıktığı sorusu yer almaktadır. Pek çok Anglikan üye kendi teolojilerine sahip olmadıklarının ve bütün Hıristiyan kiliseleri gibi ilk dört yüzyılın genel konsilleri ve itikat öğretilerini basitçe benimsediklerinin farkındadır. Bu müstakil teoloji yoksunluğunun gerekçesi olarak da, örneğin bazı Protestanlar için anlamlı olan Calvinizm ya da Roma Katolikleri için geçerli olan Thomizm tarzında normatif bir Anglikan teolojik sisteminin olmaması gösterilmektedir (Owen, 1984: 3).

Anglikan kilisesi tarihini inceleyen pek çok dinler tarihçisi “özel Anglikan teolojik doktrinler olmadığını ve kendine has bir Anglikan teolojiden söz edilemeyeceğini” vurgulamaktadır. Bu yaklaşıma göre kelimenin gerçek anlamıyla bir Anglikan inancı söz konusu değildir. Bunun yerine ancak Anglikan “tutum” veya Anglikan “ortam”dan bahsedilebilir (Bkn. Buschart, 2006: 133). Bu kanaati Anglikan Kilisesi hiyerarşisinin en üst seviyesindeki kişilerin paylaştığı da görülmektedir. Örneğin başpiskopos Michael Ramsey, Anglikan kavramının bir sistem ya da inanç açıklamasına işaret ettiği sanılmasın; Anglikanizm Tanrı'nın İnciline ve Katolik Kilisesi'ne yönelimin adıdır, demektedir. Ramsey, Anglikan teolojiden söz edilebileceğini ama bunun bir sistem ve inanç açıklaması değil bir metod, uygulama ve bir yönelim olduğunu ifade eder. Bir başka Anglikan başpiskopos H. R. McAdoo'ya göre özel olarak Anglikan teolojik ethosu vardır ancak bu özellik içerik ya da anlamdan çok bir metoda işaret etmektedir. Yoksa özel olarak Angli-

kan bir doktrin bütünlüğü söz konusu değildir. Anglikan piskopos Stephen Neill ise özel bir Anglikan doktrin olmadığı gibi özel bir Anglikan teolojinin de olmadığını savunmaktadır. Ona göre İngiltere Kilisesi “İngiltere’deki Katolik Kilisesi”dir. Bu kilise, kutsal metinde yer alan ve Havariler, İznik ve Atanasyas kredolarında özetlenen ve ilk dört genel konsilin dogmatik kararlarını içeren Katolik inancın bütün doktrinlerini telkin etmektedir (Podmore, 2005: 38-39).

Bu durumda Anglikan Kilisesi açısından gelinen aşama, İngiltere’nin emperyal dönemine ait kilise açısından verimli ortamın sonra erdiği ve via media metodundan kaynaklanan teoloji sorunuyla gittikçe daha fazla yüzleştiği dönemi ifade etmektedir. Bu nedenle kilise çevreleri teolojik disiplinlerini gözden geçirirken, bunu çevresini kuşatan kültüre karşı yeni bir tutum belirleme ihtiyacıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Nitekim Batı Hıristiyanlığının, toplumun materyalizm tarafından kuşatılmasıyla birlikte derin bir huzursuzluk dönemine girdiği ve Hıristiyan inancının bu sorunu tedavi edici etkisinin yeniden keşfedilmesinin gerektiği inancı Anglikan teologlar arasında oldukça yaygındır. Genel kanaat, eğer modernite bir sorular silsilesi ise Anglikanizm’in bu sorularla yüzleşmesi, fakat bunu yaparken mutlak savunmacı ya da donanımsız olmaması yönündedir. Hikmet arayışı bağlamında gerçekleştirilecek olan temasın, toplum içinde dinsel dilin birleştirilmesi, entelektüel disiplinin gerçekleştirilmesi ve kilisenin sorunları tedavi edici misyonuyla işe başlaması telkin edilmektedir. Dolayısıyla İngiliz Anglikan girişimin bu amaç doğrultusunda yeni bakış açılarına sahip olması gerektiği savunulmaktadır (Sedgwick, 2005: 191). Bu yaklaşımdan anaşıldığı kadarıyla, yeni bir doktrin tesisi gibi zor bir yükümlülüğün yanısıra Anglikan Kilisesi modernitenin dini tehdit eden paradigmalarıyla yüzleşmesi gerektiğinin de farkındadır.

Rowan Williams ve Şeriat Söylemi

Rowan Williams, Anglikan topluluğunun manevi liderliği olan Canterbury Başpiskoposluğu görevini yüklendiğinde, kilisesi yu-

karıda sözü edilen sorunlarla yüzleşmektedir. Williams, Cambridge ve Oxford üniversitelerinde teoloji çalışmıştır. Oxford Üniversitesi'nde tamamladığı doktora tezi Rus Ortodoks teologu Vladimir Lossky'nin teolojisi üzerinedir. Bir süre Oxford Üniversitesi'nde teoloji profesörü olarak görev yapmış daha sonra Monmout piskoposu ardından da Wales başpiskoposluğuna atanmıştır. 2003 yılında ise Canterbury Başpiskoposluğu'na seçilmiştir. Williams kök hücre çalışmalarına, embriyoya müdahaleye sebep olan tıbbi araştırmalara ve son dönemlerde Müslüman ülkeleri hedefleyen Batılı saldırılara karşı oldukça eleştireldir. Bu yönüyle katı muhafazakar görüş sahibi olarak bilinmektedir. Bunun yanı sıra eşcinsellik ve eşcinsel rahip atamaları hakkındaki olumlu görüşleriyle de liberal bir görüntü vermektedir (Schweiker, 2005: 497).

Başpiskopos Williams, yukarıda ifade edildiği şekliyle, çağdaş paradigmlar karşısında yeni arayışlar niyetini henüz bu göreve gelmeden önce ortaya koymuştu. Williams'a göre Anglikan Kilisesi, modern küresel şartların zorladığı açmazlarla yüzleşmek durumundadır. Çünkü artık Hıristiyan olmak, toplumsal ve kolektif düzeyde "kendi kimliğiyle meşgul olma" işinden çok bütün insanlığı kuşatacak ortak değerleri güçlendirmeyi gerektirmektedir. Williams'a göre bir Hıristiyan kendi kendine, Hıristiyan dininin münhasır ve evrensel olarak hakikat olduğunu nasıl bileceğini sormaz. Hıristiyan, diğer gelenek mensuplarından endişe duymaksızın, savunmacılığa veya proselitizme sapsaksızın, diğerlerinin değerlerini geçersiz kılan dışlayıcılığa, diğer inançları kendi içinde yer açmak anlamında kapsayıcılığa ve bütün gelenekleri tek bir harita üzerine yerleştirerek onların somut yaşamlarını göreceli hale getiren pluralizmin meta-teorisine sapsmadan, basitçe insanlığın iyiliği için Mesahi vizyon doğrultusunda çalışmalıdır (Williams, 1999: 170-171).

Williams, kendisini son dönemde gündeme taşıyan asıl açıklamasını 2008 yılı Şubat ayının başında Londra'da verdiği bir konferansta dile getirmiştir. İngiltere'de sivil ve dini hukukun dini bir perspektiften ele alındığı konuşması "Civil and Religious Law in

England: A Religious Perspective” adını taşımaktadır. Williams’ın temel önerisi, İngiltere’de yaşayan çok sayıda Müslüman nüfusun varlığını dikkate alarak İslam hukukunun bazı hükümlerinin İngiliz yargı sistemi içinde yer almasının artık kaçınılmaz olduğudur. Bu öneri, ülkede yaşayan farklı dinsel grupların din özgürlüğü haklarının nasıl korunup geliştirileceğini içermektedir. Çünkü Williams’a göre bu özgürlük basitçe düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü ya da sivil örgütlenme özgürlüğü değildir. Dini bir telakiiyi pratikte yerine getirme özgürlüğü, bu dinin zeminini oluşturan gelenek ve toplumsal çevrenin sosyal bağlamı içinde var olma özgürlüğüdür. Dolayısıyla Williams, sözünü ettiği bu özgürlük söylemi çerçevesinde, İslam hukukunun bazı hükümlerinin arzu ettikleri takdirde Müslüman topluluklara uygulanmak üzere İngiliz yargı sistemi içinde yer almasını savunmaktadır.

Williams’ın söylemi seküler devlet içindeki farklı dinsel grupların haklarının korunmasına ilişkin görünmektedir. Nitekim önerisinde, kendi dini algısı seküler bir devlet tarafından tanınmayan ve dolayısıyla korunmayan azınlıktaki inanç topluluklarının dinsel ve geleneksel değerlerini resmi olarak tanınmış sosyal düzleme çıkarma hedefi yer almaktadır. Ayrıca seküler devletin dini kimliğe ve toplumsal haklara çoklu yargı formu içinde en yüksek dikkati göstermesi istenmektedir. Böylece vatandaşlık haklarını güçlendirme ve insan haklarını sınırlayan yasal uygulamaları bertaraf etme niyeti ortaya çıkmaktadır. İnsan hakları söz konusu olduğunda Williams, şeriatın tepkici ve baskıcı olarak tanımladığı yönlerini reddederek, şeriatın bütün hükümleriyle birlikte kabul edilmesini düşünmemektedir. Williams tezini sunarken “adanmış İslami aşırılıkları”, bütünüyle Müslüman sosyal düzenine dönme taraftarları olarak “selefi” anlayışı dışlamakta ve aşırılık yanlılarını önerisinin muhatabı olmaktan uzaklaştırmaktadır. Williams (2008: 274) şeriatın rolünün mümkün olduğu alanları ise “evlilik hukuku, finansal işlemler ile bu konulardaki anlaşmazlıkların çözümünde aracılık” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca Williams’a göre şeriat çerçevesinde ileri sürülen bu teklifin sadece Müslümanlar değil aynı zamanda Hıristiyan, Yahudi, Hindu veya Budistler için de

geçerli olacak şekilde savunulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu önerisinin sadece İslam hukuku bağlamında değil diğer dinsel gruplar için de, örneğin Ortodoks Yahudi uygulamaları için de geçerli olması gerektiğini savunmaktadır.

Bir yandan İngiliz hukuk sisteminin otoriterliğini diğer yandan seküler hukuk yanlısı Müslüman bireylerin şeriat endişesini dikkate alan Williams, çoğul yargının herhangi bir türü kabul edildiğinde, bu tür din temelli "tamamlayıcı" yargının hiçbirisinin vatandaşlara daha önceden tanınmış hakları elde etmeyi engelleme veya bu hakları isteyenleri cezalandırılma yetkisi olmayacağı kuralını sunmaktadır. Bu durum esasen azınlık topluluklarının kendi kendilerine ne istediklerinin de göstergesi olacaktır. Bu imkânın sağlanması, din temelli bir topluluk bağlılığının bireyi ülke hukuku tarafından korunmuş özgürlüklerinden ve seküler vatandaşlığın ortak imkânlarından mahrum bırakmayacaktır. Aksine seküler bir toplum içindeki vatandaşlık konumu, aynı bireyi dinsel toplum üyeliğinin gerektirdiği sorumluluğu terk etmeye zorlamayacaktır (Williams, 2008: 274).

Williams, söylemini dile getirirken şeriatın İngiliz hukuk sistemi içinde oynayacağı olumlu rolü keşfetmeye çalışmaktadır. Sözünü ettiği olumlu rol, Hıristiyanlık dışı diğer dinsel toplulukların da "ortak iyi" hakkında genel toplumun müzakerelerine katkı sağlayacak fikirlere sahip olduğu inancına dayanmaktadır. Böylece bütün toplumun ortak menfaati olan "ortak iyi"nin tespit edilmesinde diğer dinsel topluluklara sorumluluk yüklenmek istenmektedir. Öte yandan Williams (2008: 274) İngiliz yargı sistemine şeriat söylemini sunmakla bir tür sorumluluk sistemi oluşturulacağını ve kamusal söylem olarak idealler ile uygulamaların buluşturulacağı bir ortam hazırlayacağını düşünmektedir. Bu farklı dinsel toplulukların toplumsal söylemleri sınırlandırılmadığı takdirde, bu söylemler dinsel toplulukların kendi dar sınırlarını aşarak onları ortak kamusal alana bağlayacağı düşünülmektedir. Williams önerdiği model ile tekeli sisteminin zayıflayacağını fakat bunun evrensel insan haklarının özgürleştirici vizyonunu kayba uğrat-

mayacağını düşünmektedir. Tekelci yargı sistemi yerine Williams karmaşık çoğul toplumlarda “dönüştürücü uzlaşma” ihtiyacına işaret etmektedir. Bu uzlaşma da ancak iktidar sahiplerinin kendi temel değerlerine bağlılık yönünde herhangi bir zorlama yapmadıkları ortamda gelişecektir. Elbette bu sistemin karmaşık ve zorluk verici olduğuna işaret eden Williams, buna karşın tekelci sistemin baskın faktör olarak uygulanmasının daha olumsuz sonuçlar doğurduğuna dikkat çekmektedir. Williams’a göre mevcut tekelci yargı sistemi bir azınlık topluluğunu gettolaşmaya itecek ve haklarından mahrum bırakılmalarına yol açacaktır. Williams, bu tehlikeyi de çözecek olan önerisinin toplumsal bağlılık ve aidiyet duygularının geniş bir sosyal zemin üzerinde kökleşmesine fırsat vereceğini savunmaktadır. Ortak sosyal zemin üzerinde yükselen farklı değer aidiyetliği ise önce karşılıklı sorgulama ardından da karşılıklı etkileşim ve sosyal uzlaşmaya imkan vereceğini düşünmektedir. Williams bu paradigmasını “etkileşimci çoğulculuk” olarak adlandırmaktadır.

Williams şeriat söylemi içerisinde tanımladığı “etkileşimci çoğulculuk” çerçevesindeki toplum modelini, kamusal yarar adına oluşturulmuş toplumlar ve gelenekler modeli olarak görmektedir. Bu model devlete de çok yönlü sorumluluk yüklemektedir. Öncelikle devlet farklı inanç topluluklarına ait bireyleri, onların içinde şekillendikleri sosyal kimliklerini kaybettirmeden korumalıdır. Devletin koruması, bu topluluk üyelerinin kendileri tarafından şekillendirilmiş hakları çerçevesinde olmalıdır. Bu tür farklı inanç, kültür ve geleneklere sahip topluluklarla sosyal düzlemde bir araya gelerek toplumsal iletişim ortamını sağlamakla da yine devlet yükümlüdür. Williams’a göre (2008: 274) bu sorumluluk yerine getirilmediği takdirde bu farklı inanç ve kültüre mensup toplulukların ana bünyeden ayrılarak toplumsal aidiyet ve sorumluluk duygularının azalmasının yolu açılacaktır. Halbuki şeriat önerisi, Müslüman bireylerin kendilerine has inanç ve kültür değerlerine bağlılık ile İngiliz vatandaşlığı hissi arasında tercih yapma zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla başpiskoposun bu şeriat söyleminin, doğrudan çokkültürlülük paradigmasına yöne-

lik radikal bir içerik taşıdığı görülmektedir. Özellikle çokkültürlülük sürecine farklı inanç topluluklarının dini hukukun kurallarını dâhil ederek oldukça cüretli bir adım attığı bile söylenebilir. Zira son dönemlerde gittikçe yükselen bir şekilde İslam hukukuna yönelik eleştirilerin ve hatta Müslüman azınlıkların giyim kuşamlarına kadar sınırlamaların yaygınlaştığı Batı'da İslam hukuk anlayışını bir boyutuyla da olsa yargı sistemi içine dâhil etme önerisi gerçekten ilginç görünmektedir. Daha da ilginci, bu önerinin, misyonerlik faaliyetleri ve evangelik tutumlarıyla öne çıkan Anglikan Kilisesi'nin en üst mercii tarafından dile getirilmesidir. Dolayısıyla bu söylemin büyük bir tepki cephesiyle karşılaşmış olması kolayca tahmin edilebilir.

Williams'ın bu çıkışı nerdeyse bütün medya organları, siyasi partiler, dini ve seküler sivil toplum örgütleri tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Ancak en yoğun tepki Anglikan Kilisesi çevresinden gelmiştir. Williams kendinden önceki başpiskopos Georg Carey tarafından eleştirilmiş ve Rochester piskoposu Michael Nazir-Ali tarafından istifaya çağrılmıştır. Bu öneriye yönelik diğer güçlü tepki ise politika çevrelerinden gelmiştir. Özellikle hükümetin tepkisi, İngiliz yargı sisteminin İngiliz değerleri üzerine bina edildiği ve şeriatın İngiliz hukuk sisteminde bir gedik açmak için meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanılamayacağı şeklinde olmuştur. Dolayısıyla bütün İngiliz vatandaşlarının parlamento ve mahkemeler tarafından geliştirilmiş olan İngiliz yasalarına bağlı olması zorunluluğu Williams'a yönelik politik tepkinin içeriğini oluşturmuştur (Bkn. Bano, 2008: 285). Williams'ın savunduğu şekliyle vatandaşlık kimliğinin farklı ve özel aidiyetlere atfedilmesi, bazı belirli topluluk üyelerinin alternatif hukuk düzenlerini daha güvenilir bulma kuşkusunu doğurmuştur. Bunun sonucunda da İngiltere'de sayıları gittikçe artan Müslümanlar ve diğer dinsel toplulukların İngiliz toplumuna ve bu ana toplumun kurumlarına ve değerlerine bağlılık hissini kalmayacağı düşünülmektedir. Güven, hukuk ve sosyal bağlılıktaki bu kırılma, özellikle gençler üzerinde güçlü bir etki oluşturabileceğinden bu meşruiyet eksikliğinin, özellikle göçmen gruplar bağlamında bütün hukuk sistemini

olumsuz etkileyeceğinden korkulmaktadır.

Çokkültürlülük paradigması çerçevesinde de Williams'ın önerisine önemli bir eleştiri söz konusudur. Williams'ın görünürde hedefi, sosyal bağlılığı güçlendirmek adına İslam hukuk sisteminin bazı unsurlarının İngiliz yasal sistemi içinde yer alması önerisinin çokkültürlülük girişiminin özel inanç topluluklarına tanınan ayrıcalıkla onların nasıl yerleşmiş bir kültür ve sistemin dışına çekileceklerinin güzel bir örneği olduğu ileri sürülmektedir. Hâlbuki İngiliz hukuk prensibinin yüzyılların birikimiyle oluşmuş olan hoşgörü ve ifade özgürlüğünü ve buna bağlı yerleşik yargı sistemini içeren bir üst bağıllık olduğu savunulmaktadır. Williams'ın şeriat önerisinin bu üst bağıllık çerçevesinde oluşan sosyal düzeni geliştirmekten çok etnik farklılık ve hatta düşmanlıklara yol açacağından endişe edilmektedir (Bkn. Marwood, 2009: 234).

Şeriat önerisine dair çokkültürlülük vurgusu politika çevrelerinden gelen eleştirilerde de yer almaktadır. Bu çerçevedeki eleştirilerin temelini ise Williams'ın devlet kontrolünde bir çokkültürlülük arayışı içinde olduğu düşüncesi oluşturmaktadır. İngiliz politikacılardan bazıları "devlet çokkültürlülüğü"nü korkunç sonuçlar doğurabilecek hatalı bir doktrin olarak görmektedir. Bu politikacılara göre bu doktrin topluluklar arasındaki farklılaşmayı hızlandıracak ve kolektif kimliğin güçlendirilmesini engelleyecektir. Şeriat önerisinin ise toplumu ortak ve genel haklar çerçevesinde yaşayan bireylerden ziyade sadece belirli bir dinin takipçilerine dönüştüreceği için güvensiz devlet çokkültürlülüğüne yol açtığından söz edilmiştir (Cameron, 2008). Bu eleştiriye göre, Williams'ın tezinin politik anlamı, farklı inanç ve kültürlere ait hukuk normlarının resmi yargı içinde yer alarak devletin bu sürece yasal olarak dâhil olmasını gerektirmektedir. Devlet çokkültürlülüğü endişesi politik çevrelerde etkisini hâlâ korumuş olmalı ki çok kısa süre önce bizzat İngiltere başbakanı farklı boyutlarda kendini gösteren "devlet çokkültürlülüğünün İngiltere'de başarısız olduğunu" ilan etmiştir (Bkn. Cameron, 2011). Politikacıların bu öneri karşısındaki temel çekinceleri, Aydınlanma sonrasının herkes için geçerli bir hukuk

anlamında tek tip adalet modelinin farklı gruplar için farklı kural-lara izin verilmek suretiyle değiştirilme gayreti olarak görülmesine dayanmaktadır (Berman, 2010: 65).

Williams'ın şeriat çıkışını olumlayan yaklaşımlar da söz ko-nusudur. Toplumsal hayatın iletişimini korumak ve bunu toplum-sal düzeyde sürdürmek için temel haklar çerçevesi ortadadır. Di-ğer bir deyişle, Williams Aydınlanma mirasını koruyacak şekilde tarafsız hukuk kontrolünde idare edilen pluralist ve liberal bir devlet modeli savunmaktadır. Williams önerdiği bu modelin ev-rensellikten, Aydınlanma'dan ya da yüzyıllardır acı çekilerek elde edilmiş özgürlüklerden uzaklaşma olduğunu düşünmemektedir. Esasen Williams önerdiği bu modelin özgürlükleri koruma an-la-mında herhangi bir yetersiz seküler monopoli modelinden daha sorumlu, şeffaf ve gerçekçi olduğunu savunur (Higton, 2008: 417). Marquand (2011: 90-91) ise bu öneriyi "bir yandan liberal bireysel-ciliğin ve yargısal pozitivizmin dogmatik mutlaklığını diğer yan-dan dinsel fundamentalizmi eleştirerek, farklı ve çoğulcu topluluk-lar içinde dinsel yasal kodların güçlü bir otoriterliği olan milli hu-kuk sistemi ile bir arada var olabileceğini savunmak" şeklinde özetlemektedir.

Başpiskoposun şeriat önerisine yönelik kısmen olumlu olmak-la birlikte daha çok eleştiri içeren yaklaşımlar temel olarak İslam dininin son dönemlerde terör ve şiddetle ilişkilendirilen imajı çer-çevesinde oldukça ideolojiktir. Bu ideolojik tepkileri bir yana bıra-kacak olursak, Williams genellikle çokkültürlülük paradigması çerçevesinde eleştirilmektedir. Bu eleştiriler iki başlık altında ifade edilebilir. İlki, şeriat önerisinin farklı dinsel ve kültürel alt grupla-rın özel aidiyet ve bağlılık duygusunu daha fazla güçlendireceğin-den, İngiliz vatandaşlığı ortak paydasının zayıflayacağı endişesi-dir. İkincisi ise farklı inanç gruplarının dinsel kurallarını resmi yargı sistemi içinde temsiline imkân açmak, devletin kültürel fark-lılık sürecine resmi sıfatıyla müdahil olması anlamına gelecektir. Bu durum ise politikacıların en çok eleştirdiği "devlet çokkültürlü-lüğü" paradigmasını ifade etmektedir. Konuyu değerlendiren pek

çok çevreye göre her iki eleştiri de, Williams her ne kadar çokkültürlülüğü savunuyor gibi görünse de esasen bu söylemin çokkültürlülük sürecini zarara uğratan bir anlayışı içerdiği yönündedir. Böylesine paradoksal bir içeriğe sahip olan Williams'ın bu ilginç çıkışı hâlen politika, medya ve sosyoloji çevrelerinde çokkültürlülük bağlamında tartışılmaya devam etmektedir.

Williams, öteden beri savunduğu dinlerarası diyalog çabaları ve çoğulcu söylemleriyle çokkültürlülük yanlısı dini bir lider olarak görülmüştür. Bu nedenle “etkileşimci çoğulculuk” arayışı üzerine bina edilen Williams'ın şeriat önerisi ve bu öneriye yönelik olumlu ya da olumsuz karşılıklar bir arada değerlendirildiğinde, meselenin genellikle çokkültürlülük paradigması çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Hâlbuki bu öneriye Anglikan Kilisesi'nin teolojik ve tarihsel süreci ile modern dönemlerde içinde bulunduğu toplumsal ve doktrinal kriz çerçevesinde yaklaşıldığında, tartışılanın ötesinde önemli bir dolaylı hedefin güdüldüğü fark edilebilir. Bu da şeriat önerisinin çokkültürlülük ya da azınlık haklarının geliştirilmesi sürecine katkı sağlayıcı etkisinden çok Anglikan Kilisesi'nin yukarıda sözü edilen kriziyle ilişkilendirilmesi durumunda kendini belli etmektedir. Çünkü artık Anglikan Kilisesi'nin günümüzde politik ve hukuki açıdan bir zayıflatılma tehdidiyle karşı karşıya bulunduğu oldukça açıktır. Bir yandan parlamentodaki temsili diğer yandan da evrensel insan hakları ilkelerine dayalı seküler yargı sistemi karşısında kilisenin geleneksel ve kurumsal düzenlemeleri tehlike altında görülmektedir. Dolayısıyla Williams'ın böylesi bir buhran ortamında bir başka dinin hukuki kurallarının olumlu etkisine dikkat çekmesini sırf çokkültürlülüğe verilen bir destek olarak görülmesi oldukça iyi niyetli bir değerlendirme olacaktır.

Başpiskoposun önerisini çokkültürlülük bağlamından farklı olarak, Anglikan Kilisesi'nin kendi sorunları açısından değerlendirilmesini öneren Cooke (2010: 436-437), bu önerinin genellikle çoğulcu yargı anlayışı çerçevesinde ele alınmasından şikayet etmektedir. Ona göre Williams'ın önerisi öncelikle hukuk, politika ve

kültür çerçevesinde incelenmelidir. XVI ve XVII. yüzyılın kanlı mezhep savaşları sona ermiş ve uzunca bir tecrübe üzerine seküler bir devlet kurulmuştur. Bu seküler devlet yapısı, doğası gereği dini kurum ve tutumları her geçen gün daha fazla tehdit eder hale gelmiştir. Dolayısıyla Williams'ın tezi, İslam hukukunun güncel değerinin tespitinden çok sekülerizme karşı kilisenin cüretli bir meydan okumasıdır. Ancak bu tezin daha çok politikacılar ve medya çevrelerince değerlendirilip eleştirilmiş olması, asıl vurgusunun gözden kaçırılmasına neden olmuştur. Gözden kaçırıldığı iddia edilen vurguya işaret eden Daniels (2011: 10) de bu öneriyi yine sekülerizm tehdidiyle ele almakta ve "etkileşimci çoğulculuk" söylemini, manevi sesleri kısan ve dinin sosyal değerini azaltan katı sekülerizmi eleştirerek dinin sosyal anlamının toplum üzerindeki etkisini ortaya çıkarma girişimi olarak değerlendirmektedir. Bu anlayış, farklı dinsel değerleri dikkate almayı gerektirmektedir. Daniels'e göre bu söylemin diğer eleştirisi ise hayal gücünün sekülerleştirilmesine yöneliktir. Hayal gücünün sekülerleştirilmesi, herhangi bir değer üzerinde sadece tek bir yorum ve anlayışın geliştirilebileceğini içermektedir. Halbuki Williams'a göre farklı anlayışların oluşturulmasıyla asketik ve etik gelişim içinde daha iyi bir Hıristiyanlığın tesisi mümkün olacaktır. Modern kuramların tek bir standart anlayış içinde yorumlanmasını eleştiren Williams, küresel kapitalist anlayışı Marksizm ile aynı kefeye koymakta ve örneğin her ikisinin de toplumun politika ve ekonomi dışındaki diğer değerleri için olumsuz sonuçlar vereceğini savunmaktadır.

Bişkoposun çabalarını Anglikan Kilisesi'nin modern krizi çerçevesinde ele alan bu yaklaşımlar Marham (2011: 209) tarafından açıkça özetlenmektedir. Ona göre şeriat önerisine dair çokkültür-lükten farklı değerlendirmelerde, öncelikle Anglikan Kilisesi'nin teoloji sorununa ve azalan toplumsal etkisine işaret edilmektedir. Williams'ın akademik ve kilise çalışmalarında uzun süredir Anglikan Kilisesi için sistematik bir teoloji arayışında olduğu bilinmektedir. Bu arayışın gerekçesi ise günümüzde Anglikan toplumunun bir arada tutulmasını güçleştiren teolojik metod ve otorite yoksunluğudur. Anglikan etik ve teolojisinin belirgin bir çerçevesi olma-

ması, özellikle litürjik teolojideki belirsizlik geniş Anglikan toplumunun endişelerini daha da artırmaktadır.

Sonuç

Geniş bir felsefi ve teolojik akademik zemine sahip bir entelektüel olarak değerlendirilen Başpiskopos Williams'ın şeriat söyleminin Anglikan toplumunun içinde bulunduğu kriz ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Williams, geniş bir Anglikan toplumu kraliyetin tarihsel süreç içinde sağladığı geleneksel destekten yoksun olarak bir arada tutma güçlüğüne yanı sıra, kilisenin İngiltere toplumu üzerindeki sosyal bağlayıcılığının sermaye sahipleri ve politikacılar tarafından azaltıldığına da farkındadır. Dolayısıyla Williams, şeriat söylemiyle, bir yandan İngiltere içindeki manevi kuşatıcılık ve dini üst mercii konumuna vurgu yaparken diğer yandan sekülerizm ve küreselleşme gibi dinsel değerleri aşındıran modern paradigmalara karşı tepki göstererek Anglikan toplumu üzerindeki manevi kanaat önderliğine dikkat çekmektedir. Ancak Williams bunu yaparken şeriat söyleminden dolayı bir sonuç elde etme peşindedir. Başpiskoposun Anglikan duyarlılıklara vurgu yapmak yerine şeriat önerisini dile getirerek, esasen İngiliz toplumunun Anglikan aidiyeti duygusunu ortaya çıkarma gayretinde olduğu söylenebilir.

Burada Anglikan liderini Papa XVII. Benedikt ile kıyaslamak ilginç bir sonuç verecektir. Williams, Avrupa'yı Hıristiyan değerleri çerçevesinde hayal eden papa gibi dışlayıcı değil daha çoğulcu bir söylem dile getiriyor görünmektedir. Papanın İslam değerlerini eleştiren Regensburg konuşmasından kısa süre sonra gerçekleştirdiği şeriat çıkışıyla Williams'ın Katolik Kilisesi'nden farklı bir yol izlediği fark edilmektedir. Bu yönüyle Williams hem ülke içinde hem deniz aşırı Anglikan toplumu üzerinde farklı din mensupları ile farklı milliyetlere bağlı toplumlara ilişkin kuşatıcı konumuyla tarihteki emperyal misyonuna vurgu yapar gibidir. Bu girişim Anglikan Kilisesi'nin teoloji sorunu üzerine eğilmek gibi zor bir çabanın yanı sıra modernitenin doğurduğu sorunlara karşı eleştirilerle kurumsal bağlayıcılığını güçlendirme gayreti içinde görün-

mektedir. Bu nedenle başpiskoposun şeriat tezi, çokkültürlülük arayışından çok Anglikanizm'in teoloji sorununa işaret eden önemli bir ipucu içermektedir.

Kaynakça

- Bano, S. (2008) "In Pursuit of Religious and Legal Diversity: A Response to the Archbishop of Canterbury and the 'Sharia Debate' in Britain, *Ecclesiastical Law Journal*.
- Berman, R. A. (2010) *Freedom or Terror: Europe Faces Jihad*, Standford: Hoover Institution Press.
- Bushart, W. D. (2006) *Exploring Protestant Traditions: An Invitation to Theological Hospitality*, Madision: InterVarsit.
- Cameron, D. (2008) "Cameron steps into Sharia law row" http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk_politics/7264740.stm, (26 February 2008).
- _____ (2011) "State multiculturalism has failed, says David Cameron" <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-12371994> (February 5, 2011).
- Chapman, M. D. (2006), *Anglicanism: A Shorth History*, Oxford: Oxford University Press.
- Cooke, M. (2010) "Privatization or pluralization? : Reflections on multiple jurisdictions", *Philosophy Social Criticism*, 36 (3-4).
- Cross, C. C. (1993) *The Elizabethan Religious Settlement*, Bangor: Headstart History 1993
- Daniels, J. C. (2011) "We go on saying 'God'": Rowan Williams and the Program of Modern Secularism, http://people.bu.edu/joeld/Saying_God.pdf (April 15, 2011).
- Davine, M. (2008) *A Guide to the Church of England*, London: Continuum.
- Griswold, J. E. (2008) "Anglicanism", *The New Westminster Dictionary of Church History: The Early, Medieval, and Reformation Eras*, ed. R. Benedetto, Lousiville: Westminster John Knox.
- Higton, M. (2008) "Rowan Williams and Sharia: Defending the Secular", *International Journal of Public Theology* 2.
- Jeremiah, D. (2008) *What in the World Is Going On?: 10 Prophetic Clues You Cannot Afford to Ignore*, Nashville: ThomasNelson.
- Markham, I. (2011) "Trends and Directions in Contemporary Theology: Anglican Theology", *The Expository Times*, 122 (5).

- Marquand, D. (2011) *The End of the West: The Once and Future Europe*, Princeton: Princeton University Press.
- Marwood, M. E. (2009) *Professional Nomad*, Victoria: Trafford.
- Medhurst, K., G. Moyser (1988) *Church and Politics in Secular Age*, Oxford: Oxford University Press.
- Miley, C. (2002) *The Suicidal Church: Can the Anglican Church be saved?* Melbourne: Shannon Books.
- Morris, J. N. (2005) *F.D. Maurice and the Crisis of Christian Authority*, Oxford: Oxford University Press.
- Nockles, P. B. (1994) *The Oxford Movement in Context*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Owen, D. R. G. (1984) "Is there an Anglican Theology?", *The Future of Anglican Theology*, ed. D. Bryant, New York: The Edwin Mellen Press.
- Podmore, C. (2005) *Aspects of Anglican Identity*, London: Church House.
- Rodman, R. C. (2006) "We Are Anglicans, They Are the Church of England", *Uses of Scripture in the Anglican Crisis*, ed., James S. Bielo, San Jose, American Anthropological Association.
- Schweiker, W. (2005) *The Blackwell Companion to Religious Ethics*, ed. C. Faull, and Carter, L. Daniels, Oxford: Blackwell.
- Sedwick, P. (2005) "Anglican Theology" *The Modern Theologians: An Introduction to Christian Theology Since 1918*, ed. David Ford, Oxford: Blackwell.
- Soper, J. C., J. Fetzer (2002) "Religion and Politics in a Secular Europe: Cutting Against the Grain", *Religion and Politics in Comparative Perspective: The One, the Few, and the Many*, eds. T. G. Jelen, C. Wilcox, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Van der Woude, J. (2005) "Church of England" *Britain and the Americas: Culture, Politics, and History*, ed. Will Kaufman and Heidi S. Macpherson, California: ABC-CLIO.
- Whale, J. (1998) *The Future of Anglicanism*, London: Mowbray.
- Williams, R. (1999) *On Christian Theology*, Oxford: Blackwell.
- _____ (2008) "Civil and Religious Law in England: A Religious Perspective", *Ecclesiastical Law Journal* (10).

The Theology Crisis of the Anglican Church in the context of Sharia Discourse of Rowan Williams

Citation/©: Olgun, Hakan, (2010). The Theology Crisis of the Anglican Church in the context of Sharia Discourse of Rowan Williams, *Milel ve Nihal*, 7 (1), 7-31.

Abstract: In this paper, the theology crisis that Anglican Church confronted is discussed in the context of sharia discourse of Rowan Williams, Archbishop of Canterbury. The main reason of this crisis stems from the *via media* method that is developed in the early ages of Anglicanism. Recently, the Anglican tradition based on this theological method, which lies in between Catholicism and Protestantism, struggles with internal and external issues. The Anglican Church attracted attention with the recent discourse of Williams about the Islamic law. This discourse mainly concerns the Muslim communities in the UK and mentions that the inclusion of certain rules from the Islamic law is unavoidable in the British legal system. Even though this approach appears to be fostering multiculturalism, it also aims to recover and strengthen the traditional position of the Anglican Church in the society.

Key Words: Anglican Church, Anglican Communion, Rowan Williams, Archbishop of Canterbury, Oxford Movement, *via media*, sharia.

